

DOI 10.36074/grail-of-science.25.11.2022.49

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ СОЦІОПРАГМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ- ІНОЗЕМЦІВ

Воронежцева Алла Аркадіївна

старший викладач кафедри довузівської підготовки
Одеський державний екологічний університет, Україна

Чорна Ольга Віталіївна

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри довузівської
підготовки
Одеський державний екологічний університет, Україна

Анотація. Мета представленої статті — систематизація факторів, що впливають на успішність діяльності студентів-іноземців як суб'єктів взаємодії культур. Об'єктом вивчення є компоненти соціопрагматичної компетентності. Предмет дослідження — критерії оцінки ступеня сформованості компонентів соціопрагматичної компетентності іноземних студентів, які вивчають російську й українську мови як мови отримання професійних знань. У результаті проведеної роботи було визначено та розглянуто такі структурні компоненти соціопрагматичної компетентності іноземних студентів: когнітивний, афективний і предметно-практичний. У роботі зроблено висновки про те, що критеріями когнітивного компонента є знання про основи міжкультурної соціальної взаємодії та про етикет і норми поведінки в країні навчання; критеріями сформованості афективного компонента є толерантність, емпатійність і соціокультурна уважність; як критерії оцінки предметно-практичного компонента висунуто вміння інтерпретувати соціальні та культурні явища, а також уміння забезпечувати особисту безпеку й досягати своїми діями поставленої мети.

Ключові слова: студент-іноземець, соціопрагматична компетентність, когнітивний компонент, афективний компонент, предметно-практичний компонент, толерантність, соціокультурна уважність, соціопрагматичні невдачі.

Постановка проблеми. Якість навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах, рівень їхньої професійної підготовки залежать від того, наскільки ефективно відбувається їхня соціальна адаптація в країні перебування. Перед вузами, які приймають на навчання іноземних студентів, стоїть важливе завдання забезпечити оптимальні умови життя та навчання іноземних учнів, враховуючи складний механізм інкультурації в процесі їх соціальної адаптації до даного способу життя та діяльності. Оскільки

приймаючою стороною є вищий навчальний заклад, то саме він насамперед стає виконавцем цього завдання. Таким чином, одним із серйозних напрямків діяльності вузу є формування соціопрагматичної компетентності студентів-іноземців, оволодіння якою їм необхідне для соціальної адаптації в нових соціокультурних умовах. Зв'язок із попередніми дослідженнями. Поняття соціопрагматичної компетентності та характеристика його окремих компонентів, в цілому, були представлені нами в деяких опублікованих раніше роботах. Соціопрагматична компетентність іноземних студентів розуміється нами як сукупність їх знань, умінь та відносин, що дозволяють ефективно та безпечно здійснювати міжкультурну соціальну взаємодію, а також досягати власних цілей відповідно до соціокультурного контексту країни навчання [5]. Постановка завдань дослідження. У сучасних умовах навчання необхідно систематизувати всі структурні компоненти, важливі для формування соціопрагматичної компетентності студентів-іноземців у ВНЗ. Мета цієї статті — систематизація факторів, що впливають на успішність діяльності студентів-іноземців як суб'єктів взаємодії культур. Об'єктом вивчення є компоненти соціопрагматичної компетентності. Предмет дослідження — критерії оцінки сформованості компонентів соціопрагматичної компетентності іноземних студентів, які навчаються українською мовою як мовою здобуття професійних знань.

Виклад основного матеріалу. Першим структурним компонентом соціально-прагматичної компетентності іноземних студентів є когнітивний компонент, другим – афективний (стосунки), третім – предметно-практичний (уміння). Почнемо з когнітивної складової. Критерій оцінки її сформованості назвемо індикативним, виходячи з положення про те, що індикативною основою соціальної поведінки є система знань людини про зміст соціальної поведінки, на які вона власне й спирається у своїй реалізації [4]. У нашому дослідженні показниками індикативного критерію є: знання основ міжкультурної взаємодії в соціокультурному контексті країни дослідження; знання етикету та норм поведінки в країні навчання; знання способів забезпечення власної безпеки та досягнення мети в умовах нерідної культури. Знання основ міжкультурної соціальної взаємодії в соціокультурному контексті країни навчання в рамках досягнення мети формування соціально-прагматичної компетентності іноземних студентів передбачає оволодіння такими відомостями: про культуру як теоретичний конструкт; про рамки та ознаки культури; про типи взаємодії культур; про особливості культури. Звертається увага іноземних студентів на те, що культура не обмежена політичними кордонами країн, а також на те, що в межах однієї країни кожна людина належить одночасно до кількох культур за расою, етнічністю, приналежністю до своєї соціальної клас, релігійна конфесія тощо. Виділяємо такі сфери універсального соціокультурного знання: основні цінності, міжособистісні стосунки та рівень життя країни дослідження. Можна відзначити низку характерних особливостей перелічених соціокультурних знань щодо формування соціально-прагматичної компетентності іноземних студентів. Безперечно, традиції та звичаї є ядром культури, що визначає її ідентифікацію. Зокрема, традиції та звичаї є результатом історичного розвитку країни,

усвідомлення якого безпосередньо впливатиме на розуміння ментальності та стереотипів її населення. Це знаходить своє вираження в національних святах. Знання релігії як духовної складової культури будь-якої країни також сприятимуть розумінню особливостей країни навчання. Формування соціокультурних знань про міжособистісні стосунки характеризуватиметься схожістю чи відмінністю від подібних стосунків у країні іноземного студента. Наприклад, студентам-іноземцям, які дотримуються традицій, характерних для мусульманських країн, буде важче прийняти деякі норми і правила взаємовідносин, що існують в Європі, відсутність яскраво вираженої шани для старших, сімейної ієрархії, гендерних відносин в суспільстві, поведінка, не обмежена релігійними заборонами і т. д. Непідготовленість учнів до чужого типу соціальної поведінки може викликати конфлікти, неприйняття, напруженість у стосунках з іншими учнями та вчителями. Виділення знань про етикет і норми поведінки в країні навчання як показника орієнтовного критерію сформованості соціально-прагматичної компетентності іноземних студентів зумовлено статусом етикету як одного з найвиразніших феноменів культури. Іншими словами, прийняття учнями етикету означатиме, що вони визнають себе членами цього суспільства. Соціопрагматичні невдачі, які можуть виникнути в процесі навчання, розглядалися нами в кількох роботах [1]. Цікаві відмінності в етикеті, з якими викладач і іноземні студенти стикаються на перших уроках. Таким чином, учням незвично звертатися до вчителів на ім'я та по батькові, і його важко вимовити. Дуже часто таке звернення студенти замінюють словом «вчитель» (за аналогією з «teacher») або прибирають по батькові зі звернення. [3]. Роль етикету в рамках соціально-прагматичної компетентності полягає також у попередженні конфліктних ситуацій, де етикет виступає як своєрідний профілактичний засіб. Знання про способи забезпечення власної безпеки та досягнення мети в чужій культурі як показник орієнтовного критерію сформованості соціально-прагматичної компетентності іноземних студентів передбачає включення знань про культурні та соціальні особливості функціонування мови країни дослідження у змісті досліджуваного процесу. Спираючись на зміст європейських мовних програм, ми виділяємо такі соціокультурні особливості функціонування мови, які необхідні іноземним студентам для успішного досягнення своїх цілей в іншій культурі: мовні особливості суспільних відносин виражаються формами вітання (прибуття / знайомство / від'їзд) і типи адрес (офіційне / неофіційне / знайоме); 2) формули ввічливості містять позитивні та негативні конотації (ввічливі та неввічливі); народні вислови представлені прислів'ями, ідіомами, фамільярними виразами, кліше тощо; діалект і акцент можуть відображати соціальний клас, місце проживання, походження, етнічну приналежність. Іноземним студентам потрібні знання не тільки про вербальні, а й про невербальні засоби спілкування. Це пояснюється важливістю невербальних засобів спілкування (жестів, поз, міміки, міміки) для іноземця в чужому культурному середовищі з метою дотримання соціокультурних норм і правил невербальної поведінки в країні навчання. У процесі навчання найкращий результат досягається шляхом порівняння іноземних студентів з невербальними засобами країни. Приклади невідповідності жестів у нашій і китайській культурах. Прикладання руки до

серця у нас може означати як запевнення в щирості, так і визнання в коханні; у китайській культурі це лише запевнення щирості. Тут є накладання. Провести рукою по горлу в нашій країні означає перевищити міру («з мене досить»), в китайській культурі це означає самогубство. Тут спостерігаємо розбіжність значень. Невміння правильно використовувати невербальні засоби спілкування іноземних студентів може призвести до непорозумінь і навіть до виникнення міжкультурного конфлікту. Таким чином, про сформованість когнітивної складової соціопрагматичної компетентності іноземних студентів можна судити за орієнтовним критерієм, який проявляється в ряді факторів, а саме: знання основ міжкультурної взаємодії в соціокультурному контексті країни навчання; в ознайомленні з етикетом і дотриманням норм поведінки в країні навчання; у знанні способів забезпечення власної безпеки та досягнення мети в чужому культурному середовищі. Визначимо наступний, афективний, структурний компонент соціально-прагматичної компетентності. Критерій оцінки його сформованості назвемо регулюючим. Важливим показником реляційного критерію сформованості соціально-прагматичної компетентності іноземних студентів вважаємо толерантність. Толерантність – це ціннісне ставлення людини до людей, що виражається у визнанні, прийнятті та розумінні представників інших культур.

У соціальному контексті толерантність можна визначити як готовність людини дозволяти іншим людям обирати власний стиль життя та поведінки, виключаючи прояви негативної поведінки, пов'язані з насильством, хуліганством, діями, що компрометують суспільство та загрожують його благополуччю. Толерантність – здатність людини сприймати відмінний від неї образ іншої людини, її переконання, переконання, поведінку, право на власну життєву стратегію. Водночас обмежувати толерантність лише етнічними ознаками було б некоректно. З нашої точки зору, ставлення до інших поглядів, світогляду, соціальних норм також є актуальним для формування толерантності серед іноземних студентів. Іноземні студенти навіть стикаються з іншою організацією простору і часу, що посилює складність сприйняття культури іншої країни, іншого суспільства.

Іншим показником афективного (реляційного) критерію сформованості соціально-прагматичної компетентності студентів є емпатія.

Емпатія – це властивість особистості, яка може носити когнітивний (здатність розуміти та передбачати), дієвий (здатність емоційно реагувати) та активно-діяльнісний (здатність брати участь) характер [5]. Емпатія у студентів-іноземців у процесі взаємодії проявляється в розумовому, інтелектуальному та емоційному проникненні у внутрішній світ представника культури країни перебування, але при цьому студент залишається представником власної культури. Це означає, що іноземні студенти повинні вміти інтегруватися в культуру іншої країни, наслідуючи зовнішню поведінку співрозмовника, проникаючи в побут і звичаї [1]. Вивчаючи процес формування емпатії в іноземних студентів у формуванні соціально-прагматичної компетентності, необхідно підкреслити, що цей процес має йти паралельно із засвоєнням ними соціокультурних знань. Важко очікувати від іноземних студентів «миттєвого» переходу від упередженого ставлення до прояву емпатії до представників

культури країни навчання. Третім показником афективного (реляційного) критерію сформованості соціально-прагматичної компетентності іноземних студентів є соціокультурна уважність. Якщо людина все робить акуратно, то увага, будучи постійною рисою, переростає в уважність, яка як риса особистості має велике значення в загальному психічному вигляді людини. Того, хто володіє цією якістю, відрізняє спостережливість, здатність краще сприймати дійсність. Уважна людина швидше реагує на події і глибше їх переживає, має більшу здатність до навчання; коло його інтересів, як правило, ширше, ніж у неуважної людини. Певним чином забарвлюючи психічні процеси, уважність певною мірою характеризує людину в цілому як особистість [4]. Соціокультурна усвідомленість забезпечує більш успішну орієнтацію іноземних студентів у соціокультурному контексті іншої країни, через визнання як важливих, так і несуттєвих особливостей її суспільства та культури. Іншими словами, він визначає рівень сприйняття соціокультурної інформації. Останнім часом уважність як психологічна категорія привертає все більше уваги фахівців у галузі методики навчання іноземних мов для шкіл. У мовних школах з поглибленим навчанням вимога щодо вміння проводити соціокультурні спостереження при роботі з відеоматеріалами з метою виявлення табу в манері спілкування між людьми, табу в одязі та пояснення їх причин (наприклад, національні/етнічні традиції), релігійні мотиви тощо). Ця вимога яскраво свідчить про необхідність розвитку уважності для успішної взаємодії іноземних студентів з іншомовною соціокультурною реальністю. Бажання, уважне ставлення та вміння бачити й аналізувати особливості іншої культури дозволяє іноземним студентам уникнути можливих міжкультурних труднощів. Отже, діяльність іноземних студентів відповідно до змісту соціально-прагматичної компетенції не зводиться до оволодіння іноземною мовою, а охоплює весь спектр можливих дій для досягнення цілей у країні навчання. Враховуючи все вищевикладене, пропонуємо власне розуміння соціокультурної уважності як якості особистості, що полягає в уважному та доброзичливому ставленні до особливостей культури та суспільства, що дозволяє успішно та безконфліктно досягати цілей, які ставлять перед собою іноземні студенти. Їхні дії в країні дослідження [4].

І, нарешті, третя складова соціально-прагматичної компетентності – предметно-практична (уміння і звички). Для оцінки рівня його сформованості до його поведінкових показників віднесемо здатність правильно оцінювати соціальні та культурні явища, а також соціальну поведінку громадян досліджуваної країни в соціокультурному контексті; здатність здійснювати міжкультурну взаємодію, виходячи з ситуації та намірів; здатність забезпечити особисту безпеку та досягати поставленої мети. Навички зазвичай визначають як здатність ефективно виконувати дію у зв'язку. Нижче наведено зразок переліку ситуацій для відпрацювання та тренінгового моделювання під час занять з формування соціально-прагматичної компетентності. А) Ситуації навчально-професійної сфери: на уроці - спілкування а) з викладачами, б) зі студентами, в) з іноземними студентами інших національностей; в адміністративних службах університету - спілкування а) з керівництвом кафедр, б) з керівництвом університету, в) з керівництвом кураторської служби.

Б) Ситуації в соціальній сфері: в гуртожитку - спілкування а) зі студентами, які проживають у гуртожитку, б) з технічним персоналом, в) з комендантами гуртожитків і дирекцією студмістечка, г) зі вахтерами; в установах торгівлі (магазин, ринок) - у ситуації а) вибору товару, б) оплати покупки, в) повернення придбаного неякісного товару; у громадському транспорті - в ситуації а) ознайомлення з правилами користування громадським транспортом, б) виклику таксі, в) на вокзалі, в аеропорту, г) під час поїздки в поїзді, міжміському автобусі, авіаперельоті; у банку та на пошті - у ситуації а) отримання та відправлення листів, посилок, б) отримання, відправлення та обміну коштів; у лікарні, поліклініці, аптеці - в ситуації а) розмови про стан здоров'я, б) взяття та отримання результатів аналізів і діагностичних процедур, в) придбання рецептурних і безрецептурних ліків, засобів гігієни; на вулиці - в ситуації а) зустрічі зі знайомими людьми, б) зустрічі з незнайомими людьми, в) звернення з проханням. Цей перелік ситуацій не є вичерпним. Ми розробили тренінг міжкультурної толерантності з метою набуття іноземними студентами додаткових знань і навичок, навчання моделей поведінки, необхідних для досягнення успіху в новій соціокультурній реальності [2]. Іноземні студенти щодня стикаються з усіма цими та іншими ситуаціями в університеті, в гуртожитку, громадському транспорті, на вулиці тощо. Тому було б важливо наслідувати та обіграти якомога більше типових повсякденних ситуацій, щоб набути навичок говорити і правильно реагувати в певних обставинах, щоб уникнути соціально-прагматичних невдач. Володіння такими навичками допоможе успішно досягти поставлених цілей під час перебування та соціальної адаптації в країні навчання.

Висновки.

Таким чином, створення та формування соціально-прагматичної компетентності іноземних студентів у ВНЗ є соціально-педагогічним феноменом, важливим елементом інкультурації, який необхідно здійснювати в кожному вищому навчальному закладі, де навчаються іноземні студенти. Критеріями когнітивної складової соціально-прагматичної компетентності є знання про основи міжкультурної соціальної взаємодії та про етикет і норми поведінки в країні навчання; критеріями сформованості афективного компонента є толерантність, емпатія та соціокультурна уважність; як критерії оцінювання предметно-практичного компоненту ми висуваємо вміння інтерпретувати соціальні та культурні явища, а також вміння забезпечувати особисту безпеку та своїми діями досягати своїх цілей. Необхідно створити умови в освітній системі університету, які сприятимуть розвитку знань, установок і навичок, які дозволять вам ефективно і безпечно здійснювати міжкультурну соціальну взаємодію, досягти своїх освітніх і професійних цілей у країні навчання.

Список використаних джерел:

- [1] Воронезцева, А. А. & Чорна О. В. (2017), Когнітивний компонент як один із структурних компонентів соціально-прагматичної компетентності іноземних студентів. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки: проблеми та перспективи: збірник наукових праць, Львів-Кельце, (1), 252-256.*

- [2] Воронєжцева А. А. & Чорна О. В (2012) Деякі особливості соціальної адаптації іноземних студентів до соціокультурного середовища ВНЗ. *Актуальні проблеми навчання іноземних студентів на сучасному етапі : матеріали Міжнародного науково-практичного семінару*. 28–29 лютого, 2012, Суми, Україна.
- [3] Воронєжцева, А.А. & Чорна, О.В. (2015) Студенти-іноземці як суб'єкт взаємодії культур. *Всеукраїнська науково-методична конференція: Управління якістю підготовки фахівців*, (15-16), 11-12 березня, 2015, Одеса, Україна.
- [4] Воронєжцева, А. А. & Чорна О. В. (2019) Зміст афективного компонента соціопрагматическої компетентності студентів- іноземців *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки: проблеми та перспективи: збірник наукових праць, Львів-Кельце*(4), 38-42.
- [5] Чорна О.В. (2013) Програма виховання соціопрагматичної компетентності у студентів-іноземців. *Всеукраїнська науково-методична конференція: Управління якістю підготовки фахівців*,(88-89), 18 березня, 2013, Одеса, Україна